

HİYERARŞİ ve BİREY: POLİSLERİN DÜNYASI

*Ahmet Erkan KOCA**

ÖZET

Bu makale, polislerin dünyasından hareketle hiyerarşik sistemlerin işleyiş mantığına ve doğasına dikkat çekiyor. Bunun doğurduğu sıkıntıları ve bireyi merkeze alan daha özgür ve eşitlikçi bir topluma ulaşma ideali açısından yarattığı olumsuzlukları ele alıyor. Bunu yaparken, hiyerarşinin insanın güce erişme ve iktidara ulaşma mücadelesinin kaçınılmaz bir sonucu olduğu ve bunu tetiklediği savından hareketle, yasa ve düzen ilişkisini irdeliyor. İnsanların ne yapmaması gerektiği temeline dayanan polisliğin giderek ne yapılmasını söyleyen ve hatta dikte eden bir anlayışa doğru evrildiği üzerinde duruyor. Bir kere oluşturulduktan sonra kendi kurallarına göre işleyen hiyerarşilerin bireysel gelişimi engellediği ve bunun ilk ve en problemlili sonucununsa insanın düşünsel kapasitesinin körelerek vasatlığın her alanda egemen hale geldiğini ileri sürüyor. Liyakatin, çalışmanın, insana ve düşüncenin gücüne inanan bir işleyişin yerini hiyerarşinin kendi kuralları gereği bütün amacı bir üst basamağa çıkarak güce ulaşmanın getirilerinden daha fazla yararlanmak olan, 'eyyamcı' ve idare-i maslahatçı, philistini bir karakterin başa geçtiği konusunu mesele yapıyor.

Anahtar Kelimeler: Hiyerarşi, Birey, Güç, Yasa, Düzen, Polislerin Dünyası.

* Yrd.Doç.Dr., Polis Akademisi Öğretim Üyesi

GİRİŞ

İnsan doğası, hiyerarşik mi yoksa eşitlikçi midir ve bunun insanın siyasallığıyla olan ilişkisi nasıldır (Bkz. Sahlins, 2012) sorusu sayısız kez tartışma konusu edilse de işin içinden çıkmak öyle kolay gözükmemektedir. Belki de insan, *aynı anda* hem eşitlikçi hem de hiyerarşıktır ve diğer canlılardan farklı olarak bu iki zıtlığı iç içe bir halde benliğinin bir parçası kılabilen bir donanıma sahiptir, dolayısıyla bu sorunun bir cevabı varsa bile buna ulaşmak insanı anlamak kadar zor olsa gerektir. Ancak bilinen şey şu ki insanın antropolojik tarihi, sosyal sınıfların bulunmadığı ve siyasal karar alıcı merkezin oldukça zayıf, gruptaki hemen herkesin karar alma süreçlerine katıldığı ve ailenin yegâne baskı unsuru olduğu daha eşitlikçi topluluklardan bunun zıttına özellikler sergileyen daha hiyerarşik siyasal toplumlara doğru bir seyir izler (Boehm, 1999: 4). Bu seyir, özellikle sanayileşme ve modernleşmeyle birlikte görülmemiş şekilde hiyerarşik düzenleri güçlendirecek ve bunu meşru kılacak bir biçimde artmış ve neredeyse tek çıkar yol olarak kabul edilir hale gelmiştir. Sınıflı toplumun ortaya çıkışı, sömürgeleştirmeye dayalı bir dünya düzeninin kurulması, ölçeği ve kayıpları itibariyle daha önce görülmemiş büyüklükteki savaşların yaşanması ve bütün bunların sonunda güçlünün zayıfa, zengininin yoksula, daha şedit olanın masuma ve sesi çok çıkanın sesi çıkmayana baskı uyguladığı bir düzen hayatın her alanında kendini hissettirir olmuştur.

Sanayileşme ve modernleşmeyle birlikte insanın siyasal doğasının ve hiyerarşik yanlarının daha baskın hale gelişinin önemli göstergelerinden biri de, polislik kurumunun ortaya çıkışıdır. Modern şekliyle polis, toplum adına karar alma yetkisini kullanan ve herkesin uyacağı kuralların neler olduğunu ve uyulmaması halinde ne gibi yaptırımların söz konusu edileceğini bildiren bir siyasal merkezin artık yaşamın her alanında söz hakkının olduğunu, elinin her yere ulaşabildiğini simgeler. Polis, hiç kuşkusuz kontrol edilmesi gereken insanları, uyulması gereken kuralları ve alınması gereken önlemleri ifade eder. Yukarıdan aşağıya bir gücün yansıması ve iktidarın merkezden çevreye doğru yayılmasıdır. Polisle birlikte yegâne baskı unsuru aile olmaktan çıkmış, uslandıran ve gerektiğinde ceza veren bir baba bütün bir toplumu büyük bir aile haline getirmiştir.

Takım (band), kabile gibi ölçeği daha küçük ve daha özerk topluluklarda gerçek anlamda otoriteye sahip bir lider söz konusu olmayıp, alınan kararlarda bir 'uzlaşmaya' varmak önem arz etmektedir (Knauff, 1991).

Küçük topluluklarda hiçbir fert, gözden çıkarılacak kadar 'değersiz' değildir. Buna karşın ölçek büyüdükçe ve toplum karmaşıklaştıkça insan güçsüzleşmekte ve karar alma süreçleri bireyin aleyhine bir şekilde tepedenleşmektedir. Gözden çıkarılanlar için hapisyanenin doğuşu bu esnada gerçekleşir. Sonrasında da polis, büyük ölçekli, şehirli ve karmaşık toplumlarda kendini gösterir. Şehirleşmeyle ortaya çıkar. O nedenle, polis ve halk arasındaki ilişki bir anlamda hiyerarşi ve eşitlikçi yaşantı arasındaki ilişkiye dair pek çok şey söyleme potansiyeline sahiptir. Diğer yandan, bireysel olarak polisler hiyerarşi ile birey arasındaki bir alanda kimi zaman hiyerarşiye kimi zamansa bireyselliğe daha yakın bir çalışma düzeni içerisinde bir yaşam inşa ederler. Buradan hareketle, polislik mesleğinin ve polislik deneyimlerinin hiyerarşi, eşitlik ve birey ilişkisi bağlamında irdelemesi meselenin içyüzüne dair açıklamalar getirebilir.

HİYERARŞİNİN DOĞASI VE BİREY

Polisler, hiyerarşik bir dünyanın içinde yaşarlar. Sürekli olarak sistem içerisindeki yerlerini ve konumlarını düşünerek hareket etmenin baskısını duyarlar. İlişki içinde oldukları meslektaşlarının rütbesine, makamına ve mevkisine göre tutum ve davranışlarını ayarlamak zorundadırlar. Hiyerarşinin olduğu yerde, alttakiler ve üsttekiler, hâkim konumdakiler ve tâbi olanlar; kontrol eden ve yönlendirilenler, tahakküm kurulan ve etkiye maruz kalanlar vardır. Burada zalimle mazlum, tâbi olanla olunan veya emir verenle itaat eden iç içe geçmiş bir şekilde, aynı karakterin iki farklı özelliği halinde karşımıza çıkar. Hoffer, bu durumu bireysel yeteneklerine ve kendi kapasitesine inan(a)mayan kişi olarak nitelediği 'kesin inançlı' karakteri üzerinden açıklar: "kesin inançlı kişi, ne kadar vahşi ve insafsız olursa olsun, esas itibariyle itaatkâr bir şahıstır" (1980:139) der. Şiddete ve işkenceye en yatkın polis esas itibariyle yaptığı şey her neyse buna en 'kesin biçimiyle inanan' dogmatik zihniyetli bir kişidir ve hiyerarşik düzen kesin inançlı kimseler için bulunmaz bir ortam sağlamakta; zalimliği ve mazlumluğu aynı anda hissetme imkânı sunmaktadır. Dolayısıyla, hiyerarşik düzenlerde kişiler ne kadar ılımlı, uysal ve 'söz dinleyen' bir görüntü verseler veya ne kadar zorba, şedit ve 'astığı astık kestiği kestik' olsalar da kolaylıkla bunun tam tersine bir görüntüyle de kendilerini gösterebilirler. Alttakiler açısından ne kadar güçlü ve kudretliyseler üsttekiler karşısında da o denli aciz ve itaatkâr olmaları gerektiğini bilirler.

Bütün bunlar arasındaki ilişkilerin düzenleyicisi ise her türden iktidar sağlayıcısı olarak 'güç' ve güçle güçsüzlük arasında yaşanan, gerginlik düzeyi yüksek ilişki biçimidir. Hiyerarşi, gücün düzen halindeki görünümüdür. Hiyerarşik düzenlerin işlerlik kazanması için harekete geçiren ve sistemin devamını sağlayan bir gücün sürekli bir aktiflikle kendini hissettirmesi ve yeniden üreterek alttakiler üzerinde her an açıktan ya da sembolik yollarla denemesi gerekir. Tıpkı bunun gibi, gücün olduğu yerde hiyerarşinin ortaya çıkması da kaçınılmazdır. Hiyerarşi, gücün açığa çıkmasını sağlayan bir mekanizma, güce dayalı bir düzenlemedir. İnsanlar, güçlü olduklarını hissedebilmek ve iktidardan pay alabilmek için güce ulaşmadan önce zihinlerinde bir hiyerarşi kurar ve bunu yaparken iktidara göre bir şekillendirmeye hayatı farkında olmadan bir merkeze göre düzenlemiş, oyunun kurallarını belirlemiş olurlar. Kimseyi başıboş bırakmayan bağlar ve bağımlılıklar oluştururlar. Hiyerarşi arttıkça, bağımlılık da artar ve özerklik kaybolur. Bu tür bir hiyerarşi, insanları düşünmeden itaat eden birer otomata dönüştürdüğü içindir ki benzer ve aynı tipte kişiler inşa eder. Bu, çoğulluğun yani benzersiz insanların oluşturduğu politik birliğin zıttı anlamında *tekil* ve totaliter (Berktaş, 2012: 33) bir toplum türüdür. Belirtmek gerekir ki bürokratik hiyerarşilerde -hele ki polis bürokrasisi gibi bu hiyerarşinin çok daha sert yaşandığı yerlerde- siyasal süreçler yerini tam bir güç merkezli 'kirli siyaset'e bırakır.

Hiyerarşinin olduğu sistemler, değişen düzeylerde olmakla birlikte, doğası gereği totaliterliğe yatkındır. Berktaş'ın ifadesiyle bu tür sistemler, "çoğulluk" olgusundan nefret eder. Bu nefret, insanları aynılaştırarak bizatihi bireyi ortadan kaldırmak, herhangi bir başkasıyla yer değiştirilebilecek ölçüde 'fuzuli' kılmak biçimini alır; çünkü çoğulluk, bireylerin benzersizliğinin ortaya çıkabilmesine bağlıdır. Politika ancak benzersiz bireylerin eylemde buldukları, farklılığın egemen olduğu bir kamusal alanda yer alabilir. Ve tam da bu nedenle, totaliter yönetim açısından aşılması gereken bir engeldir. Politik olmayan rejimlerde de politika vardır ama bu, çoğullukla 'saray politikası' ya da kendi içinde çelişkili bir terim olan 'özel politika'dır -kapalı kapılar ardında yapılan ve küçük kliklerin birbirlerini etkisiz kılmak için giriştikleri ayak oyunları..." (2012: 34). Buradan hareketle denebilir ki hiyerarşi politik olanın bitip, saray politikasının öne çıktığı yerlerde kuvvet bulur ve etkisi altındaki insanları buna zorlar. Bu tür bir iktidar, başta hiyerarşik işleyen zihinler olmak üzere hayatın her alanına, baskıcı bir biçimde, nüfuz eder. Hiyerarşi içerisinde yaşayan kişiler,

hiyerarşinin dışındaki dünyadan ayrı bir iç gerçeklik içinde yaşar, bu gerçekliğin dışındaki dünyayı hiyerarşinin dışında tutarak, anlamsızlaştırır- lar. Bu gerçeklikte çoğunlukla yapılan işlerin iki temel amacı vardır: birin- cisi, bizi bir üst basamağa çıkmayı sağlayacak gereklilikleri yerine geti- rerek veya bunu yapmaksızın bir üst basamaktakini memnun ederek mevcut konumu daha güçlü hale getirmek ve ikincisi, çeşitli yollarla bir üst basamaktakinin gücünün parçası haline gelmek.

Hiyerarşi, düzen ve asayiş getirir. Düzene ulaşmak amacıyla yapılan her türden düzenlemeye anlam kazandırır. Çatışmaları çözüme bağlar. Nesnelere yerli yerinde durmasını sağlar. Kimin hangi sınırlar içerisinde, neyi ne zaman, nasıl ve hangi çerçevede yapacağını belirler; karmaşaya yer vermeyen, boşluk bırakmayan bir tanımlamayla hayatı kategorik par- çalara ayırır. İnsanları, işçi-işveren, suçlu-suçsuz, ev sahibi-kiracı, devletini seven-sevmeyen, dindar-laik, cumhuriyetçi-demokrat, zengin-fakir gibi kategorilere ayırır. Sosyal ilişkileri bu kategorilere göre düzenler. Statüleri, makam ve mevkileri, düzenlenmiş kategorileri önemli kılar. Kimin ne ka- dar önemsenmesi gerektiğini, neyin ne kadar saygıdeğer olduğunu dikte eder. Bu durumun bir uzantısı olarak liyakati, kişisel birikim ve becerile- riye daha önemsiz ve tâli kılar. Liyâkat, doğası gereği, ilkesel olarak her- kesi lâıyk görmesi anlamında, eşitlikçidir ve verili statüler yerine kazanı- lanları değerli kılan bir işleyişe sahiptir. Bu yönüyle de hiyerarşik bir dü- zenle liyakat ilkesinin aynı anda var olması -imkânsız değilse bile- ol- dukça zordur. Bunun en temel nedeni, hiyerarşide bir üst basamaktakile- rin alttakilerden ve yapılan işten çok üsttekilere göre konum alışı ve onları memnun etmek üzerine bir çalışma biçimi oluşturmasıdır. Bunun devamı olarak, aşağıdakilerle kurulan ilişki, başarı ya da liyakat yerine kişiyi üst- leri nezdinde güçlendiren özellikler sergileyip sergileyememesi üzerinden olur. Hiyerarşiler, aracın amaçlaşması sürecini beraberinde getirir ve o noktadan itibaren *Peter Prensibi* (Peter ve Hull, 2011) büsbütün ironikleşir.

Bunun görünümü, Peter Prensibinin tam tersine bir şekilde, işini layı- kıyla yerine getirenlerin sürekli bir üst basamağa yükselmesinden dolayı işleri asıl yürütenlerin hep 'daha kötüler' olması değil aşağılara inildikçe daha nitelikli insanlarla karşılaşma ihtimalinin artması; çoğu zaman saha- dakilerin yaptıkları işi tepedekilerden daha iyi bilmesidir. En iyi polisler, hemen her zaman hiyerarşinin en altındakiler arasından çıkar ancak bu ki- şilerin adları sanları çoğu zaman bilinmez, herhangi bir terfi ya da ödül söz konusu edilmez ve bu kişiler, meslek yaşamlarının sonunda bu hak-

kaniyetsiz ve adaletsiz düzeni her şeyiyle anlamış olarak sessizce köşelerine çekilirler. Hiyerarşi katılaştıkça, liyakatin yerini eşitliksiz, verili ve keyfi uygulamalar, kazanılmadan ulaşılan statüler alır. Bunun sonucu, Furedi'nin (2010) ortaya koyduğu biçimde düşüncenin hayatın her alanından çekilerek yerini başka 'meziyetlere' terk etmesi ve sonunda içeriğin yok olarak 'vasatlığın egemenliği'dir ki bu halin doğurduğu karakter Schopenhauer'in "zihinsel ihtiyaçları olmayan kişi" anlamında kullandığı 'philistin' karakteridir. Bugün polis teşkilatında 'hâkim konumdakiler'in bu tür bir *philistini* karakterde kişiler oldukları rahatlıkla söylenebilir.

Furedi (2010) philistin karakterinin olduğu yerde insanları reddetmeyen, sürekli başarılı hissettiren, eşitlikçi gibi gözüken ancak alttan alta sınıca insanlara 'çocuk muamelesi yaparak' kendi iktidarını oluşturan bir hiyerarşi konusunda uyarır. Bu yaşandığında, her türden entelektüel nitelik, niceliğin sultanı altında ezilir. Keyfiyet (yani nitelik), hiyerarşide daha yukarıda olana ait bir vasıfmış gibi görünür ve hiyerarşik sistemin içinde yetişen kişiler, bunu kendiliğinden meşru gören bir anlayışla yukarıdakilerin eksikliklerini kapatan ve sorgulanamaz kılan bir ruh haliyle olanı olduğu gibi kabul eden bir kültür oluşturur. Tam da bu noktada, liyakatin olmayışı yerini "eşitsizliğe dayalı hiyerarşik statükoyu meşrulaştırma aracı" olarak kullanılan bir "liyakat (ya da eşitsizlik) ideolojisine" bırakır (McNamee ve Miller, 2004). O andan itibaren yapılan iş değil o işi kimin yaptığı önemli hale gelir. İçerik yerini şekle, nitelikse bütünüyle niceliksel değerlere bırakır. Sayılabilir ya da ölçülebilir olmayan, hiyerarşik işleyiş ve de liyakat ideolojisine- terslik teşkil eder. Hiyerarşik düzenlerde, her şey ölçülü biçili, hesaplı kitaplı ve nicel kriterlere harfiyen uygun şekilde yapılır. Rütbeler, makam ve mevkiler nicel kriterlere göre belirlenir ve bütün bu yükselme süreçleri ideolojikleşir.

Burada kimin ya da neyin önemsendiği veya saygı gördüğü değil, önemin ve saygının nereye yöneltileceğinin tayin edilmesidir, esas önem arz eden. Aslolan, makamlar, mevkiler ve kişilerden bağımsız olarak hiyerarşik düzenin sürmesini sağlayan unsurlardır. Dolayısıyla, hayatın hâkimi, zannedildiği gibi hiyerarşinin tepesindekiler değil bizatihi hiyerarşinin kendisidir. Hiyerarşi, insanlara güç ve yetki bahşeder. Bu sayede, minnet ve bağlılıkla kurulu düzeni sorgulamaksızın tahkim ederek bir üst basamağa çıkma arzusuyla 'yanıp tutuşan' veya karşı çıkma gücünü kendinde bulamayarak hayatın eziciliği karşısında 'mazoşist' bir ruh haliyle ancak gününü kurtarabilen ama hiyerarşik dizgeyi bir biçimde koruyan karak-

terler inşa eder. Statüko, kimin sürdürdüğünden bağımsız olarak düzenin olduğu gibi sürmesidir ve bunun için gücü ve iktidarı biçime sokacak, yönünü ve sınırlarını tayin edecek bir hiyerarşiye ihtiyacı vardır. Her hiyerarşik düzen doğası gereği statükocudur; değişime ve gücün yeniden tanımlanmasına karşı, münferit olana, bireysel istek, gelişme ve taleplere kapalıdır. Her şeyin olduğu gibi kalmasından yana, katmanlar arasındaki geçişlere karşı tedirgin, korumacı ve gerektiğinde alt basamaktakileri ezicidir. “Hiyerarşi, statükoya meşruluk kazandırır, alt basamaktakilerin onu iyi, doğal, adilâne ve hatta kaçınılmaz görmelerini sağlayıcı bir işlevi yerine getirir” (Jost, Banaji & Nosek, 2004: 887).

Hiyerarşik düzenlerde, makamlar ve mevkiler doğal mücadelelerle kazanılmaz. Gücün yukarıdan aşağıya dağıtımı, -din, siyaset, ekonomi, sınıf vb. gibi- hiyerarşi dışındaki bir iktidarın asıl kaynağınca yapılır ve bu nedenle hiyerarşiler, dışarıdan kontrol edilmesi ve yönlendirilmesi kolay bir yapı sunar. Louis Dumont, ünlü eseri *Homo Hierarchicus*'ta neredeyse İngilizler'in Hindistan'ı sömürgeleştirmelerinin sebebi olarak Hint toplumunun kast sistemine dayalı hiyerarşik yapısını gösterir (Dumont, 1970: 236). Hiyerarşilerde verilen mücadele her zaman için hiyerarşi-içi çatışmalar ve çekişmeler halinde gözükür. Dışarıyla ve de ötekiyle kurulan ilişki de hiyerarşiktir. Dışarıdan ya da öteki olan, hiyerarşik olarak ya üsttedir ve dolayısıyla tabii olunması gereken bir konumdadır veya alttadır; dikkate alınmasına, önemli görülmesine ve dikkate değer bulunmasına çok fazla gerek duyulmayabilir. Hiyerarşi dışındaki kişiler, ya dosttur ya düşman; ya bizdendir ya onlardan. O nedenle ya yok edilmesi gerekir veya -tez elden- sisteme dâhil edilmelidir. Kişi, burada kendi bireyselliği ve özgünlüğü içerisinde kaldığı sürece hiyerarşik olanla dışarıdan sağlıklı bir ilişki kuramaz. Hep bir güç ilişkisine maruz kalmak ve ister istemez siyasallaşarak kendisini bu güç ilişkisi içerisinde bir yerlerde konumlandırmak zorunda kalır. Hiyerarşik düzen, doğası ve işleyişi gereği hiçbir zaman hiyerarşi dışındakiyle mücadele etmez/edemez; ancak çeşitli biçimlerde alt edebilir, tabi olabilir veya karşı koyabilir.

Bu alt etme, tabi olma ya da karşı koymanın biçimleri, baskı kurma, boyun eğme, boyun eğdirme, itaate zorlama veya ayak sürüme, iş yavaşlatma, çalışıyormuş gibi yapma, süreçleri manipüle etme, gizli gündemle iş yapma vb. gibi çok çeşitli şekillerde kendini gösterebilir ancak burada önemli olan tüm bu yol ve yöntemlerin gerçek anlamda bir mücadele ya da etkileşim ilişkisi olmayıp her halükârda var olan bir tür 'gönüllü kul-

luk' durumunu değiştirmemesidir. Hiyerarşik düzenlerde dışarıdaki iktidar kaynağıyla bir mücadeleye girişilmesi halinde bunun ilk etkisi hiyerarşik düzenin sarsılarak bozulması olur çünkü hiyerarşiler, ancak kendi içlerinde anlamlı olabilen, kendisini dışarıya açtığında veya ona dışarıdan bir gözle bakıldığında anlam kurduğu zemini kolaylıkla kaybeden düzenlerdir. Bu yüzden dışarıya kapalı, dışarıdan olana karşı tedirgin, kaybedileceklerden duyulan bir öfke ve itici bir tavır söz konusudur, belki de böyle olmak bir zorunluluktur. Dışarıdan olan, yabancıdır ve bizatihi yabancı oluşuyla, sistemi bozucu, anlamlı olan şeyleri anlamsızlaştırıcı, önem skalasını yanlışlayıcı ve dolayısıyla önlem alınması gereken bir tehdit kaynağı gibi algılanır.

İşte o andan itibaren yasal olmayan her şey 'yassah'tır. Oysa yasak, aslında yasalara değil düzene muhalif olan şeyleri ifade eder. Tıpkı, kırmızı ışık yanarken yolun boş olması halinde yayaların karşıdan karşıya geçmekte hiçbir sakınca görmemesi örneğinde olduğu gibi. Düzene muhalif olmadığı sürece, yayalar için kırmızı ışıkta geçmek, bir yasak ihlali değildir. Yasalar ve hukuk, yapılması gerekenlerin yapılmasını sağlayıcı özerk bir güç kaynağı değil, *yapılmaması gerekenleri* kayıt altına alan, sınırları belirleyen ve kolluk aracılığıyla bu sınırların dışına çıkılmasını engelleyici bir güce başvuran, bağımlı bir erktir. Oysa her düzen, yapılmaması değil yapılması gerekenler üzerine inşa olur. Bu noktada polis, yapılmaması gerekenlerin tarafında olması yönüyle düzeni sağlayıcı olmaktan çok düzensizliğe, kuralsızlık ve karmaşaya yol açılmamasını sağlayan bir işleve sahiptir. Hukuk, hak edene hakkını veren kaynak olmaktan çok haksızlıklara uğranılması durumunda devreye girip bunu ortadan kaldırarak düzen için gerekli temelleri oluşturan bir yaptırımlar alanıdır. Bu yönüyle, yayaların araç yokken kırmızı ışıkta geçmeleri, düzene hiçbir olumsuz etkide bulunmaz, ancak kuralsızlığa ve dolayısıyla belli düzeyde bir karışıklık ve karmaşaya yol açabilir. Düzenin sağlanması büyük ölçüde yasalara ve polise bağlı olduğu, diğer bir deyişle, insanların ne yapmaları gerektiğini yasaların ve polisin söylediği ve hatta dikte ettiği toplumlarda aslında sürekli bir düzensizlik ve alttan alta süren bir huzursuzluk hali vardır. Düzeni sağlayan şey, yasa ya da polis değil halkın yasaya ve polise - bir kelimeyle topluma- olan inancıdır. Bu inanç, halkın kendini var edebilmesi, bireysel özgürlük ve özgünlüklerini engelsizce hayata geçirebilmesi ve hiyerarşik bir gücün baskısı altında hissetmemesi ölçüsünde artar. O nedenle bu inancın oluşması için olmazsa olmaz olan şey, yasa uygula-

yıcıları ve polisin halk üzerinde bir hiyerarşi kurmaksızın ve yasaların ihlaliyle düzenin bozulmasını bir tutmaksızın hareket etmesi gerekliliğidir. Yasaların ve polisin özerk olma eğilimi gösterdiği yerlerde, sivil alanla siyasal alan arasında polis ve yasalar üzerinden bir hiyerarşik ilişki ortaya çıkar. Burada polis ve yasa, Tonkiss'in belirttiği, sivil alanla siyasal alan arasını birbirinden ayırarak (2012:353) siyasal gücün sivil alanda rahatça etkinlik göstermesinin önüne geçerek toplumu sürekli bir hiyerarşi içerisinde tutar veya bizatihi 'rol çalarak' siyasal iktidarın yerine geçer ve bu sayede topluma sadece yapılmaması gerekenleri değil neler yapılması gerektiğini söylemeye başlar.

Bu noktada hiyerarşi, yasayla düzeni aynileştirir. Kırmızı ışık kuralını ihlal eden yayalara en sert çıkan polisler, hiyerarşik dizgeye en çok inanan, hayata sürekli bir tâbi olan- tâbi olunan ilişkisi içerisinde bakanlar arasından çıkar. Onlara göre, insanlar polise mutlaka boğun eğmeli, tâbi olmalı ve itaat etmelidirler aksi takdirde yasak alana geçmektedirler. Pek çok polis memuru için yasalara uymak, mutlak suretle bir itaat ve boyun eğme ilişkisi olarak algılanır. Oysa yasalar, insanlar arasındaki boyun eğme ve itaat ilişkisini ortadan kaldırmak için vardır. Yasanın olduğu yerde, efendiden ve buyurganca davranan kişilerden söz edilemez. Bu, devlet ve onun kurumları için de geçerlidir. Polislik, zor kullanma gücüne sahip oluşuyla yasaların uygulanmasını sağlarken buna karşı koyanlar üzerindeki bir otoritenin hissettirilmesi sürecidir. Ancak, şurası kritik bir önem taşımaktadır ki modern bir hukuk devletinde otoritenin kaynağı hiçbir zaman şahıslar olamaz. Çünkü zaten hukuk, otoritenin şahıslardan kurumlara geçiş sürecinde oluşur. Bu noktada polisler çelişkili bir iş yapma biçimi içerisinde kalırlar. Kullandıkları, -polislikten gelen-zor kullanma gücünü kendi kişiliklerinden ayırarak devlet kurumuna aktarmaları gerekir ancak bunu ancak bireyler yapabilir ve polisliğin hiyerarşik doğası ve bireyselliğe izin vermeyen işleyiş biçimi bu noktada bir çelişki olarak ortaya çıkar. Diğer bir deyişle, sokaktaki polisin zor kullanma gücünü kendine mal etmemesi ve asıl kaynağında tutabilmesi için birey olmaktan kaynaklı bir kişilik gücüne ve yasal, siyasal ve sivil alanın aynı anda hayat bulabilmesini sağlayabilecek bir anlayış ve tolerans düzeyine ihtiyacı vardır. Bunu yapamayan memurlar, kafalarında sürekli bir yapılacaklar listesiyle dolaşırlar ancak işin sorunlu yanı, bu listeye uyulmadığında ihlâl edilen yasal kuralların düzeni tehdit ediyormuşçasına abartılı bir tepkiyle karşılaşmasıdır. Öyle polisler vardır ki, küçük bir kural ihlaliyle bütün bir hu-

kuk sisteminin ve hatta devletin çökeceğine, hükümetin yerle bir olacağına inanıyor gibi hissettirirler. İşin ironik yanı, polisler arasında (amir ve memurların her ikisi için de geçerli olduğunu düşündüğüm bir gözlem olarak) bu tür memurların genellikle işini en iyi yapanlar oldukları gibi yaygın bir kanının olmasıdır. Oysa düzen ancak ve ancak toplumun yasalara uyma inancı ortadan kalktığında kaosa dönüşür. Yani, kırmızı ışığın olmaması gerektiği düşünüldüğünde. Hiyerarşi, düzenle kaos arasındaki sınır çizgisinde var olur. Kolayca düzenden kaosa veya bazen de tersine bir şekilde kaostan düzene geçişi simgeler. Bu noktada bireyleşemeyen, diğer bir ifadeyle hiyerarşik düzenin işleyişine en fazla katkı yapan polisler, sokakta kolaylıkla düzenden kaosa geçilmesine sebebiyet verebilirler.

Bireyselliğin kendini var edebilmesi için iki şey olmazsa olmazdır: eşitlik ve özgürlük. Modern bireyci ideolojide her insan, insanlığın özüne sahip olması nedeniyle tek başına anlamlı ve kendi başına hareket edebilme özgürlüğüne sahip olmalıdır. İnsana yapılacak her türden dış müdahale, getirilecek kısıtlama ve gösterilecek eşitliksiz tavır, *insan olmaya* ve *insanlığa* yönelik bir 'saldırı' gibi düşünülür. Toplum, bir tür 'bireyler topluluğu'dur. Hobbes'un öngördüğü türden bir toplum öncesi devlet söz konusu olmayıp, daha Lockecu bir bakışla, devleti ve düzeni var eden şey, bireyler topluluğunun siyasal gücü ve var olma iradesidir (Tonkiss, 2012). Buna karşın, hiyerarşinin kurulabilmesi için her şeyden önce özgürlükten ve eşitlikten feragat edilmesi gerekir. Burada eşitlik hiyerarşinin karşıtı olana değil Boehm'in (1999) belirttiği gibi 'hiyerarşi-karşıtlığına' dayanır. Hiyerarşi içerisinde insanlar, özgür ve eşit değillerdir. O nedenle, hiyerarşik (ve de statükocu) düzenlerde bireyselliğin gelişmesi, bireysel inanç, değer ve düşüncenin sadece insana ait olmasına bağlı olarak saygı görmesi söz konusu değildir. Toplum, bireyler topluluğu değil, bireyler toplamını aşan ve kendi kurallarını dayatan bir üst-otorite gibidir. Saygıdeğer olan, hiyerarşinin sürmesini sağlayacak olan bilgi ve inanç değerleridir. Hiyerarşilerde birey çoğu zaman ezilir, örselenir ve kendini gerçekleştirebileceği araçlardan mahrum kalır. Hep bir tâbiyet, itaat ya da tahakküm ilişkisine mahkûmdur. Burada özne, hemen her zaman tek tek fertler yerine çoğul bir insan kitesidir ve bir kitleye dâhil olma ihtiyacı ile hiyerarşik bir düzene tabi olma ihtiyacı oldukça benzer. Hoffer'in (1980:56) belirttiği bireysel yaratıcılığın kaybolmasıyla kitlesel hareketlere karışma ihtiyacı duyulması arasındaki ilişki tersinden de geçerlidir: kitleselliğin hiyerarşik otoritesi altında kalınma süresi arttıkça bireysel yaratıcılık silinerek yerini

rutinin farklılaştırılarak sürdürülmesine bırakır. Bu bir tür oyundur ve giderek bunu oynayanları çocuksulaştırır. Uzun süre hiyerarşik sistemlerde yer almış kişiler aynı anda çok katı ve çocuksu bir tavır gösterirler. Kişi böylesi bir rutinden yoksun kalırsa sivil hayatın bireysel öznesi olarak yaşamını sürdürmekte zorlanacaktır. Nitekim Hoffer bu durumu şöyle belirtir: “ordudan yeni terhis edilmiş olan bir kişi ideal bir potansiyel [kitleysel harekete] taraftardır ve bu tip kişileri çağımızdaki bütün kitle hareketlerinin ilk taraftarları arasında görürüz. Bu kişi kendini yalnız kalmış ve sivil hayatın rekabetli mücadelesi içinde kaybolmuş hisseder. Bağımsız kişiliğindeki sorumluluklar ve güvensizlik bütün ağırlığı ile omuzlarına çöker” (1980: 68).

Burada, Bireysel ayrımlara izin vermeyen bir yeknesaklık, kişisel farklılıkları ve nitelikleri yok sayan ya da yaşatmayan bir basmakalıplık vardır. Tıpkı, polislikte olduğu gibi; bir polis, doktor ya da avukat gibi tek başına profesyonel bir meslek uygulayıcısı değil, ancak polis kurumunun bir parçası ya da polislerin çok kullandığı gibi ‘teşkilattan’ olduğunda yaptığı işe anlamlı açıklamalar getirebilecek olan, ‘görevlendirilmiş’ bir kimsedir. Olaylar karşısındaki bireysel algılamalarını, açıklamalarını ve de çözüm önerilerini bir tarafa bırakarak yukarıdan verilecek direktiflerle hareket etmesi beklenen, hiyerarşik gücün içerisinde -ve de altında- ezilse de bu durumun sürmemesi halinde işini kaybeden çelişkili bir konumu içselleştirmiş ve bütün bunlara memur edilmiştir. Dolayısıyla ki polislerin dünyası, hiyerarşi-birey karşıtlığı veya *dikotomisini* anlamada oldukça önemli veriler sağlar; hayatın içinden, tecrübenin imbiğinden geçirilmiş örneklerle bireye dair pek çok meseleye açıklık getirebilme imkânı taşır. Bir sistem, eşitlikçi olmayabilir ancak aynı zamanda hiyerarşik olmak zorunda da değildir. Polislerin dünyası aslında -çelişkili bir biçimde- bir yanda katı bir bürokratik hiyerarşi diğer yandaysa gündelik hayatın kendi kurallarıyla oluşturduğu eşitlikçisizliği arasında inşa edilmesi yönüyle aynı anda hiyerarşik ve hiyerarşiye karşıtlığına dayalıdır.

HOMO HIERARCHICUS YA DA İNSANIN DÜZEN ARAYIŞI

Dumont, *Homo Hierarchicus*'ta, hayata ve insana eşitlikçi bir pencereden bakmayı ideal edinmiş Batılı toplumların dışarıdan gözlerle anlayamayacakları, bütünüyle hiyerarşik bir yapı gösteren Hindistan'ın içine girerek, insanın hiyerarşik doğasını, düzene olan ihtiyacın hiyerarşik tezahürlerini ve de 'insanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağını' -Batıyla kurduğu karşıtlık

ilişkisi içerisinde- araştırma konusu yapar. Ona göre hiyerarşi, “bütüne ait unsurların yine bütüne göre basamaklar halinde sıralanması prensibidir” (1970: 66) ve hayatı bütünüyle açıklayan her türden dini veya siyasi ideolojinin bir biçimde hiyerarşik bir düzen öngördüğünü, kast sistemi üzerinden açıklar. Farklılığa, ötekine, karşıt, muhalif veya ayrık olana yer bırakmayan her düşünce sistemi, kaçınılmaz olarak hayata hiyerarşik bir yerden bakacak, insanları, değerleri, inançları ve de düşünceleri çeşitli kategori ve sınıflamalar altında basamaklara sokarak sıralayacaktır. Dumont, yerleşik inancın aksine hiyerarşik bir toplumsal düzenin mutlaka siyasal iktidarı oluşturan güç ilişkilerine bağlı olarak oluşmayabileceğini dile getirir. Düzen, adeta toplumsal aşan varoluşsal bir kaygıdır; insanın hayat karşısındaki çaresizliğini ve korkularını düzene sokmak zorunluluğu duymasından kaynaklanır. Dolayısıyla, bütünüyle kültürelidir. Dumont’un bir diğer önemli savı da hiyerarşinin bütünlükçü toplumlarda bireyselliğin ise eşitlikçi olmasa da hiyerarşiye karşı olan, insanın hiyerarşi içerisinde ezilmesinden rahatsızlık duyan toplumlarda ortaya çıktığı ve hiyerarşinin olduğu yerlerde dinin siyasal ve ekonomik güç alanlarına baskın geldiğini oysa bireyselliğin ağır bastığı eşitlikçi toplumlarda iktidarın siyasal ve ekonomi alanında odaklandığıdır (Rio ve Smedal, 2008: 233). Buradan hareketle, aslında geleneksel dindarlığın ve muhafazakârlığın daha baskın olduğu toplumların bütünlükçü düşünüşe ve hiyerarşik bir toplum modeline daha yatkın olduğu, bireysel farklılığı ve çeşitliliği ancak toplumun bir parçası olarak anlamlandırabildiği söylenebilir. Polislik bu anlamda, oldukça geleneksel ve bütünlükçü düşünce biçimine uygun bir iş yapma biçimidir. Nitekim Manning (1997:396), modern bürokratik yapılanmasına rağmen Batı’daki polisliğin “özünde yer alan değerlerin Hıristiyanlığın belirleyici olduğu Avrupa Ortaçağı’nın şövalyelik, onur ve vazife gibi değerlerine dayandığını ve aslında bu haliyle bugün artık arkaik bir meslek konumunda olduğunu” belirtir.

Polislerin dünyası, gücün, otoritenin ve hiyerarşinin iç içe geçerek yaşandığı, gelenekselliğin, muhafazakârlığın ve de dinin önemsendiği bir sosyal ortama, dayanışmanın ve ekip ruhunun esas olduğu bir tür *polis kültürüne* işaret eder. Çoğu polis için bütün bunlar hep birlikte düzen denilen, toplumsal yasaların hayatın işleyişini biçime sokarak kontrolde tuttuğu yapıyı oluşturur. Her düzen, çoğunluğun haklarını bireyin haklarından önde tutan bir anlayışla var olur. Önemli olan, bireylerin haklarının ihlalden çok ve ondan önce kırmızı ışık lambasının konulması; *herkesçe*

bilinen ve kabul edilen bir kuralın uygulamada olmasıdır. Düzenin kendisi bizatihi çoğul bir içerik taşır. Her hiyerarşik düzen ise çoğunluğa ve çoğunluğun isteklerine daha üst basamakta bir yer verme eğilimi gösterir. Hiyerarşiler, çoğunlukçu yapılarıdır. Çoğunluktan yana olanların kazandığı bir değer sistemine oturur. Hemen her zaman anonimlik içerisinde kaybolmayı değerli gösteren bir yanılısamayla vücut bulur. Hâkim görüş, inanış ve uygulama dışı kalındığında hiyerarşi acımasız bir cezalandırma ile kendi çarkının zarar görmemesini güvence altına alan bir takım mekanizmalar kullanır. Karşılığındaysa mensuplarına, her şeyden önce, bir ait olma ve yalnız kalmama duygusu sağlamış olur.

Polisler, hiyerarşik bir teşkilatın üyesi olarak kendilerini yalnız hissetmez, zaman zaman kızıp eleştirirler de ait oldukları yeri bilirler. Bu aidiyetlerinde, unvanlar ve makamlar, isimlerin başına konulan rütbelere önemlidir. Polisler, gündelik konuşmalarında üstlerinden bahsederken çoğu zaman o kişilerin isimlerini hiç telaffuz etmeksizin, sadece Başkomiser, Komiser, Müdür ya da Daire Başkanı anlamında Başkan diye belirtirler. Kişilikler silinerek yerini rütbelere bırakır. Burada önemli olan o kişilerin bireysel özellikleri ya da vasıfları değil hiyerarşideki mevki ve makamlarıdır. Makam ve mevkilerin belirleyici olduğu hiyerarşik bir dizgeye bu türden bir ait olma ve yalnız kalmama tıpkı Fromm'un belirttiği türden bir 'özgürlükten kaçış'a işaret eder çoğu zaman. Bir teşkilatın parçası olarak polis, bu sayede kendisini önemsiz ve değersiz hissetmeyecek, hayatını anlamlı kılacak bir sisteme bağlılık duyacak, belirli bir güvenlik duygusuna erişecektir. Ancak bu her halde, bireysel yaratıcılığın, şahsi değer sistemini oluşturmasından ve hayatı özgün bir tecrübe olarak yaşamaktan vazgeçerek olanı ve sunulanı kabul etmeyi, özgürlüğün ağır yükü altında ezilmektense ya da şöyle de denebilir ki bilinmeyen denizlere açılmaktansa güvenli bir limanda demirlemeyi yeğleyecektir. Oysa Fromm'un dediği gibi "kişi, kendisini dış dünyaya bağlayan göbek bağını kesmedikçe hür değildir" (1979:79). Ancak burada, Rio ve Smedal'ın (2008) belirttikleri açmaz karşımıza çıkar. Toplum aslında kişi için ana rahmi gibidir ve ana rahminden çıkmadan göbek bağının kesilmesi ölümle sonuçlanır. Rio ve Smedal, toplumla bireyi karşı karşıya ayrı kategoriler haline getirmenin yanlışlığına dikkat çekerek totalci bakışla toplumculuğu ayırırlar. Bireyselliği zaafa uğratan veya gelişimini engelleyen şey, toplumdaki kuralların baskınlığı ya da derin bir geleneğe bağlı oluşu değil 'totalci' anlayışın toplumun olağan işleyişine baskın gelmesidir. Bu an-

lamda polis teşkilatları insanlardan oluşan topluluklar olarak Rio ve Smedal'in belirttiği 'totalci' anlayışla çalışan yerlerdir. O nedenle, topluma polis penceresinden bakmak demek bir bakıma onu totalci bir gözlükle görme, bireysel ve toplumsal ilişkisinin kültürün işleyişiyle süren olağan işleyişini kesintiye uğratma demektir.

GÜNDELİK HAYATIN LEVIATHAN'I OLARAK POLİSLER

Van Maanen (2005: 287), polisin gündelik yaşam içerisinde Leviathan'ı temsil ettiğini yazar; bireyin devletin (ve toplumun) otoritesine karşı verdiği mücadelede kendisini güçsüz hissettiren bir Leviathan. Bu yönüyle polis, bireyle toplum arasındaki geçiş simgeleri. Dolayısıyla polisler, bir tür Leviathan mıdır sorusu önemlidir. Zamanının oldukça önemli bir kısmını sıradan insanların tabi olmadıkları son derece katı bir hiyerarşik çarkın içerisinde geçiren, sivil hayatın içine tam olarak giremeyen ve hep bir 'aracılık' -iktidarın gücünü hayata aktardığı bir aracı- konumuna razı olması gereken bir meslek mensubu olarak polisler, aslına bakılırsa var olan düzenden memnun olmaması gereken insanlardır. Ancak, kurulu düzen onlar için tam da Dumont'un belirttiği gibi gücün ve iktidarın ötesinde, var oluşsal bir alam taşır hale gelir. Bu anlam aslında hiyerarşi kavramının eski Yunancadaki karşılığı olan *hieros* (kutsal) *arkhes* (yönetici) kavramlarında içkin olarak vardır. Sonradan Ortaçağ'da Dini önderlerin tepedeki konumlarıyla, gücü aşağıdaki katmanlara yaydıkları bir kademelenmeyi ifade edecek şekilde kullanılır. Hiyerarşi bir tür, insanı aşan bir gücün iktidarına teslim olma zorunluluğunun sağladığı düzen halidir. Yönetici burada kutsallardır. Geri tarafta doğüstü bir kutsalla kurulan bağlantı, ahlaki bir yükleme sürekli olarak vardır. Polis, esasen siyasal iktidarların değil toplumsal kutsalların güç kullanma aracı gibidir. Leviathan olarak devleti ve her şeyi bir kutsal 'üst-merci' olarak düşünmek gerekir. Burada düzen, önemli ve de gereklidir. Çünkü bu böyle gelmiş, böyle gidecektir. Bu değişmezlik hali aslında değişimden duyulan bir korkuya da işaret eder.

Her hiyerarşik dizge aslında 'değişim'i kontrol altında tutan bir sürdürülebilirlik kurar. Hiyerarşik sistemler var olan yapıyı sürdürmek için ritüellere, merasimlere, yerleşik usul ve törensel etkinliklere ihtiyaç duyar. Mitsel açıklamalar getirir, efsaneler yaratırlar. Bütün bunlar da yine değişimi kontrol altında tutmakta önemlidir. Amaç, bir şeylerin değişmeden sürmesidir ve hiyerarşi bunun için en uygun sistemdir. Bu aslında, bir sis-

tem, yapı ya da işleyiş biçiminden çok insanların kafasındaki bir zihniyettir: kendi potansiyelini ve yeteneklerini sorgulayıcı bir güce dönüştürmek yerine 'güvencede olma' uğruna, bilindik bir yaşam sürerek gücünü bir merkeze devretme zihniyeti. Bu merkez, 'bir'ci ve buyurgandır. Karar alma süreçleri, yukarıdan aşağıya işler. Uzmanlıkların, alttaki bilgi ve birikimin kararlara etki düzeyi düşüktür, onun yerine tepedeki mutlak otoritenin kararlarına göre uzmanlıkların 'ayarlanması' ya da uydurulması söz konusudur. Esasen hiyerarşide, her bir alt basamaktakiler kendilerini, ilkin bir üstteki basamaktan başlamak üzere silsile halinde yukarıdaki katmanlara göre ayarlar; iş yapma ve çalışma prensiplerini onlara uydururlar.

Leviathan, mutlak gücü kendinde toplayan devletten önce insanların düzen kurma arayışının son tahlilde kendinden vazgeçmesine yol açması ve kendinden vazgeçtiğinde gücün tek bir yerde toplanması halidir. O nedenle polis, aslında gücünü insanların vazgeçtikleri potansiyelinden alır ve Leviathan olmasa bile her halükârda insanların eksik kaldığı yanları, insanın düzen ihtiyacının sembolik yansımasıdır. Ve insan bir kere kendi olmaktan bilinçli ya da bilinçsiz olarak vazgeçtiğinde, diğer bir deyişle bireyliğinden vazgeçtiğinde hiyerarşi kurar. Buradan hareketle, birey aslında insanın toplumsal varlığının ötesindeki, düzene sığmayan, kontrol edilemeyen ve kayıt altına alınamayan özgünlüğünü ifade eder. Polisin, bireyin alanına nüfuz ettiği yerde aslında Leviathan, polis ya da devlet değil toplumdur. Başka bir ifadeyle, polis esas itibariyle toplumun kültür üretilmeyen alanının kontrolü için vardır ve Leviathan, kültürel üretimin ve yaratıcılığın durduğu noktada görünür olan hayali bir varlık gibidir. Hayali olduğu için de kültürel yaşantının dibe vurduğu zamanlarda her yere ve her şeye, evlerin içine ya da insan zihninin en derin katmanlarına girebilir.

Hiyerarşik zihniyet, toplumdandır. Her toplumun, hayatı nasıl sürdüreceğine ve öngörülemez geleceğe dair bir bakış açısı ve konumlanmış biçimi vardır. Kimi toplumlar, daha hiyerarşik kimileriye daha eşitlikçi bir paradigma oluştururlar. Buradaki ana mesele, bireysel olarak toplumun üyesi insan ile toplum arasındaki ilişkinin nasıl olduğunda yatar ve tam da bu noktada belirleyici olan şey, kültür olarak karşımıza çıkar. Kültür, insanı yetiştiren, hayata hazırlayan ve ona kendi olmasına izin veren ya da vermeyerek hep topluma ait kılan belirleyicidir. Kişinin doğaya ve topluma karşı verdiği mücadeleyle oluşturur. Hangi topluma ait olursa olsun her kültür, aslında bireysel bir yaratı, bireysel bir üründür ve tam da bu

nedenle, özgündür. Kültür, bireysel olanın toplumsala galebe çaldığı yerde ortaya çıkar. Toplumsal baskı ve dayatmaya karşı bir konumda hayat bulur. Bütünüyle, ferdiyetçidir. Kültürün etkisi altında işleyiş gösteren 'ilkel' topluluklarla toplumun etkisi altında kalan günümüzün modern toplumlarını karşılaştıran Lévi-Strauss şöyle der: "kültür, düzen yaratır: top-rağı ekip biçer, evler yapar, nesnelere imal eder. Buna karşılık, toplumlarımız fazlasıyla entropi (kargaşa) üretir. Güçlerini dağıtır ve toplumsal çatışmalar, siyasi mücadeleler ve bireylerde yarattığı ruhsal gerilimlerle kendi kendilerini tüketirler. Başta temel aldığı değerler durmamacasına yozlaşır. Hatta diyebiliriz ki yaşadığımız toplumlar çatılarını gitgide kaybeder, neredeyse darmadağın olur ve kendilerini oluşturan bireyleri birbirlerinin yerine geçebilen kimliksiz atomlara indirger." (2012: 65).

Buradan hareketle, bireyin kendisini yaşamasına ve var edebilmesine, kendisi olabilmesine izin veren kültürlerde toplumun birey üzerindeki kontrol düzeyi ve baskısı daha düşüktür. Tersine olarak toplumun kültüre baskın olduğu toplumlarda polis, ortaya çıkan kargaşanın düzenleyicisi anlamında, toplumu kültürün üzerine konumlandıran bir hiyerarşinin baskı ve yaptırım gücü haline gelir. Buralarda, düşünce, yaratıcılık ve her türden sanatsal faaliyet bir tür toplumsala tehdit gibi görülebilir. İnsanın doğaya ve topluma karşı verdiği dışsal baskı karşısındaki bir tür hayatta kalma mücadelesi yerini insanın insana karşı mücadelesine bırakır. Sanat eserlerinin değer görmesi çoğunluğun takdirine bırakılır. Peşinden de kitle kültürü, egemen hale gelir. Her hiyerarşi, toplumsalın baskın olmasıyla ortaya çıkarak, çoğunluğun azınlık üzerinde baskı kurmasını doğurur ve toplum söz konusu olduğunda polis de, bu baskının aracısı olmak yönüyle kitle kültürünün bir parçası haline gelir. Lévi-Strauss'un üzerinde durduğu yabanıl toplulukların modern örneklerle göre daha eşitlikçi olmalarının ve farklı bir birey anlayışına sahip olmalarının altındaki temel neden, kültürün ürettiği düzene gösterilen saygı ve insanın kendi hırs ve ihtiraslarından kaynaklanan sınırsız bir güç arayışının doğanın işleyişine uyumlu bir kültürel işleyişle dizginlenmesi ve kontrol altına alınmasıdır (2012: 64-68). Hiyerarşinin güçlü kurulduğu yerlerde, tıpkı eşitlikçilikte olduğu gibi çoğulculuk ilkesi de büyük zarar görür. Bireysel karşı çıkışlar veya azınlıkta kalanların talepleri, kitlesel bir baskıyla ve bu baskıdan doğan bir zor kullanım aracıyla bertaraf edilir. Bu yüzden ki yabanıl toplumlarda karar alma süreçleri çoğunluğa bırakılmaz. Lévi-Strauss, "ilkel denen toplumların oy çokluğu fikrini reddetmeleri şaşırtıcıdır. Topluluk

içindeki sosyal uyumu ve anlaşmayı bütün yeniliklere tercih ederler. Asıl ihtilaf, oybirliğiyle bir karara varmanın şart olup olmadığına dayanır çoğu zaman. Kimi durumda, karar alınmadan önce ihtilafların simülasyonları yapılır. Böylece tartışmalar sonuca bağlanır ve rahatlayıp canlanan topluluk ancak kendi için gerekli, oybirliğine varacak koşulları sağladığında uygulamaya geçer” der (2012: 60,61) ve ilkel toplumların sürekli olarak birlik ve beraberliği iç çatışmaya tercih ettiklerine vurgu yapar.

Belki de bu yüzden öncelikle polisin hiyerarşik bir zihniyete göre oluşturulması ve bunu normal olarak gören bir algıyla topluma ‘düzen’ pence-resinden bakması gerekmektedir. Toplum bunun için polise bir güç aktarmakta ve her türlü sorumluluğu alarak, kendisinin yerine bireyler üzerinde bir kontrol etme yetkisi vermektedir. Bu aslında insanların yaratıcılıklarını ve dolayısıyla kendi ‘kontrol edilemez’ yanlarını yine kendi kendilerine dizginleyerek bunu bir kuruma havale ettikleri ama devrettiklerinin değeri ve büyüklüğü oranında şiddetli bir baskı altında ezildikleri, karmaşık bir süreçtir. Polisin elindeki güç, hiyerarşik olması yönüyle ‘yukarıdan aşağıyadır’ ve bu nedenle sürekli olarak -ve belki de işleyişin doğası gereği- aşağıdakiler üzerinde bir baskı aracı olmak zorundadır. Burada yine belirtmek gerekir ki kültür, hemen her zaman tersi bir seyirle var olur. Yani, ancak baskısız bir ortamda hayat bulabildiği ve geliştiği için ‘aşağıdan yukarıya’ olacak, bütünüyle hiyerarşi karşıtlığı üzerine kurulacaktır. Antropologlar, tam da bu yüzden ‘yüksek kültür-düşük kültür’ ayrımını kabul etmez, tek bir kültürden söz eder ve onun da *birey olarak* insanla mümkün olduğunu ileri sürerler. Kısacası, insanın olduğu her yerde kültür vardır ve her insan, kültürlü bir varlık olarak yaşamını sürdürmektedir. Kültür söz konusu olduğunda daha kültürlü ya da daha kültürsüz hiyerarşisi anlamını yitirir tıpkı iki ayrı sanatçıya ait eser arasında bir hiyerarşi kurulamamasında olduğu gibi. Ya da gerçek anlamda her düşünce ve yaratının özgün oluşu ve özgünlüğün ölçüye gelmemesi gibi. Ressam Burhan Doğançay’ın bir söyleşisindeki ifadesiyle, “Picasso, kimilerine göre resimde bir dehadır, kimilerine göreyse bir şarlatan.” Bunun bir ölçüsü yoktur. Oysa çoğu polise göre polislik, dehayla şarlatanı birbirinden ayırma uğraşısıdır. Kültür, doğası gereği yerleşik kalıpları ve değişmez kuralları sarsan bir işleyişe sahiptir. İster istemez, düzene muhaliftir. Polise en büyük karşı çıkışlar çoğu zaman kültür çevrelerinden gelir. Kültür, her zaman için eskiyi kaldırarak yeni bir şey getirir. Bilindik açıklamaları ve yolları, işlevsizleştirir, geliştirir ya da yeniden üretir. Toplum, kül-

türel üretime imkân tanıdığı ölçüde bireyi güvence altına almış olur ve bireyin güvencede olmadığı yerlerde polis, hiyerarşide oldukça üst bir konumdadır. Eski Doğu Bloğunun otoriter ülkelerinde polisin gücü, kültürün yerine geçerek bu alanı tutmuş olmasından gelir.¹ Ancak şunun da bilinmesi gerekir ki bireyleşme, oldukça zor bir mücadele sürecini ifade eder. Fromm (1979: 63) bu konuyu şöyle ele alır:

Ferdileşmenin artmasına doğru atılan her adım, insanları yeni güvensizliklerle karşı karşıya bırakmıştır. Bir kere koparıp atılmış olan asli bağlar bir daha onarılamamıştır; bir kere kaybedilmiş olan cennete bir daha dönülememiştir. Ferdiliğini kazanmış olan insanın dünya ile münasebet kurabilmesi için, mümkün olan bir tek yaratıcı çözüm yolu kalmıştır: bütün insanlarla aktif bir dayanışmaya girişmesi ve kendi kendisinin eseri olan, kendi içinden gelen faaliyetlerde bulunması; kendisini artık asli bağlarla değil de hür ve bağımsız bir fert olarak yeniden dış dünyaya bağlayan sevgi ve iş...

Ne var ki polislik mesleğinin, zorlayıcı bir baskıya dayanması nedenine bağlı olarak polislerin toplumun üyeleriyle Fromm'un bahsettiği türden bir dayanışma ilişkisi kurması oldukça zordur. Ne de bağımsız bir kişilik olarak kendi içinden gelen bir iradi güçle oluşturduğu faaliyetlere girişebilmesine imkân vardır. Polislerin dünyası bu yönüyle tam bir hiyerarşiyle bireysel; bürokratikle gündelik olan arasındaki gitgelli bir alanda yaşanır. Polisler, sık sık özgür bireylerden oluşan bir dış dünya gerçekliği ya da algısı ile katı hiyerarşik bir otoritenin kurduğu sıkı bir düzen ve kontrol arasındaki çatışmanın maruz kalan tarafı olur. Çoğunlukla özgürlüğünden ve bağımsızlığından vazgeçerek otoriteye boğun eğmeyi seçerek bu çatışmayı durdurur ancak bu durum, hiyerarşiye ve katı otoriteye uymayan dış dünyanın gerçekliğiyle arasında aşılması zor bir engel doğurur. O andan itibaren polislik, halk için değil hiyerarşinin üstündekiler için verilen bir hizmet haline gelir ki eşitlikçi gibi görünen pek çok toplum da aslında bu türden bir üsttekilere hizmet eden bir düzene sahiptir oysa eşitliksiz gözükene pek çok topluluk anti-hiyerarşik olması yönüyle bireyi ezmeyen ve kişisel olanın güçlenmesine kanal açan bir yerdedir.

¹ Bunu yazarken gözümün önüne, bir keresinde Taksim'de kişisel gösterisini yapmaya çalışan bir pandomim sanatçısının 'güvenlik gerekçesiyle' uzaklaştırılması sahnesi geldi. 'Adamcağız', 'hadi başka yerde yap gösterini' ikazı altında kendisini izlemeye gelen üç beş kişiye sergiliyordu sanatını ve pandomim yaptığı için de konuşamıyordu. Konuşamadıkça polis sertleşiyor, en sonunda adamın altındaki örtüyü çekerek bu işe bir son veriyor, kültürel alanı tutarak rahat bir nefes alıyordu.

GÜÇ, GÜÇSÜZLÜK VE POLİSLER

Polisler, askeri yapılar kadar olmasa bile ona çok yakın bir hiyerarşinin içinde yaşarlar. Aslında pek çok polisin bu mesleğe intisap etmesinin ardında, hiyerarşik bir zihniyete sahip olma ve güce düşkünlük vardır. Bir anlamda birey-toplum ilişkisinin sağlıklı olamadığı yerlerde polis ve polis olma ihtiyacı ve arayışı artar. Polislik, bireyle toplum ilişkisinin bozulduğu yerlerde güç kazanan bir iştir. Ünlü psikiyatrist Rollo May (1972), 'güç' üzerine yapılacak çalışmaların, mutlaka 'güçsüzlük' ile birlikte düşünülmesi gerektiğini söyler. Güç (power) kelimesinin, latince -ebilmek, -abilmek anlamındaki *posse* kökünden geldiğini ve bebeğin ihtiyaçlarını bildirmek için yaptığı ağlama ve el kol hareketleriyle başlayan insanın varoluşsal bir ihtiyacı olduğunu belirtir. Güç, bütün canlıların hayatını devam ettirebilmesi için şart olan bir gerekliliktir. Çocukluk çağından itibaren insan, yaşamı sürdürebilme, kendini kabul ettirme, saygı görme ve önemli hissetme ihtiyacı içerisindedir ve bu ihtiyacını karşılamak için de güçlü olması gerektiğinin bilincindedir. Güç, bir tür yaşama iradesidir. "Güçsüzlük ise psikiyatrik bir hastalığın habercisi" (May, 1972: 24).

Güce sahip olamama durumunda insan kendisini, önemsiz, etkisiz, yetersiz, değersiz ve kendini gerçekleştirme kuvvetinden yoksun hisseder. Bu durumun bir istisnası olarak hiyerarşik sistemler, entelektüel, fiziksel ya da parasal karşılığı olan anlamında yeterli güce sahip olamayanların kendilerini önemsiz, etkisiz ve yetersiz hissetmelerini engeller. Kendilerini gerçekleştirmelerine olumlu bir etki etmez ve hatta çoğu zaman olumsuz bir etkiye sahiptir fakat kişi bu tür yerlerde kendini gerçekleştirmenin yerine hiyerarşik basamakları 'sorunsuzca' tırmanmayı koyarak bir tür yarılgının kısır döngüsü içine düşer. Hiyerarşi aslında insanlara sahip olmadıkları bir güç bahşeder ve güce sahip olamamaktansa sahte de olsa onu hissetmek insanları çoğu kez kolayca cezpt eder. Bu tıpkı pahalı marka ürünleri alacak ekonomik gücü olmayan kenar mahalle gençlerinin o ürünlerin imitasyonlarını kullanmaları ama bunları kullanırken gerçek ürüne sahip olanlarla birebir aynı tavır ve davranışları sergilemeleri, onları oynamaları gibidir. Yeni çıkan bir ürünün taklidi çıkıncaya kadar geçen süre, bürokrasilerde bir üst basamağa geçmek için beklenen süre gibidir. Bu esnada kişi, en güçsüz halini yaşar. Bürokrasilerde en güçsüzler, sanıldığı gibi merdivenin en alt basamağındakilerden çok bir üst basamağa geçmek için en uzun süre beklemek zorunda kalanlardır. Bu süre aynı zamanda -çelişik bir şekilde- bir hiyerarşi içerisinde özgürlüğün en

fazla hissedildiği dönemdir. Ne var ki Hoffer'in dediği gibi "bir insan kendisine karşı bir mevki sağlayacak yeteneğe sahip olmadığı takdirde hürriyet onun için sıkıcı bir yükür" (1980: 53). Bu yükün altında olma, olan bitenlerle ilgili olarak dikkate alınmama duygusu, insanı yoran ve öfkeyle dolduran bir duygudur. Buradan hareketle May, (1972:20) gücün, insan için vazgeçilmez bir gereklilik olduğunu vurgular. İnsanın, yaratıcılığı, sevebilir bir kişi olabilmesi ve hayata aktif bir şekilde katılabilmesi için belirli bir güce ihtiyacı vardır. Her insan, bir özne ve aktördür ve özne ya da aktör olmak, 'yapabilme' ve 'edebilme' gücüne bağlı bir eylem biçimidir. İnsanın, kendisini güçsüz ve çaresiz, değersiz ve başkalarının gözünde önemsiz olarak hissetmesi, öfkeyle başlayıp, saldırganlıkla devam eden ve arkasından şiddete dönüşen bir süreç barındırır.

May (1972: 24-25), kendisine başvuran hastaların, hayata karşı kayıtsız, kızmayan, öfkelenmeyen, aslında başa çıkamayan ve son kertede duyumsayamayan birer kişilik özelliği göstermelerinden hareketle güçsüzlüğü masaya yatırır ve Edgar Z. Friedenberg'in, Lord Acton'un güç için söylediklerini tersine çeviren sözüne yer verir: "her türlü güçsüzlük, yoldan çıkarıcıdır ve yetersizlik, mutlaka yoldan çıkarır." Başta belirttiğim, polislerin iç içe geçmiş halde karşımıza çıkan zalim-mazlum hallerini, Friedenberg'in bakış açısıyla değerlendirmek gerekir. Daha açık olarak, polisler aynı anda zalim ve mazlum olabilen, aldıkları emirleri katı bir sertlikle hayata geçirebilen kimselerdir ve bu durumu, mutlak suretle güç ve güçsüzlük ilişkisi üzerinden açıklamak gerekir. May'in görüşlerinde 'yoldan çıkmak,' insanın varoluşsal yaşama uğraşından vazgeçmesi ve başa çıkmamayı bir hayat tarzı hâline getirmesi olarak belirir ki tam bu noktada otorite ve hiyerarşik dizge önemli bir işlevle, yoldan çıkmayı engelleyici bir role sahiptir. Bir hiyerarşinin içindeyseniz yoldan çıkmanız zordur. Zıtlıkların iç içe yaşandığı tuhaf bir denge hali söz konusudur. May'in (1972: 24) bu görüşlerine örnek olarak verdiği kadın hastalarından biri örneğin, cinsel veya maddi anlamda kendisine karşı yapılan istismar edici davranışlara karşı herhangi bir savunmada bulunmamakta ve 'hayır' diyememektedir. Bu sayede ne kadar kötü olursa olsun bir ilişki kurmuş, daha güçlü bir otoriteye teslim olarak kendisine öyle ya da böyle bir 'yer edinmiş,' önemsenmiş hissetmiştir. Bu tıpkı Fromm'un ortaya koyduğu türden bir otoriteye teslim olarak özgürlüklerinin önemli bir kısmını -ki bu en yaratıcı ve düşünsel anlamda en derin olan kısmıdır- feda ederek kendi iç dünyasıyla baş başa kalmanın, hırs ve ihtirasların baskısından kurtul-

mak gibidir. Hiyerarşi, insanların hırslarını ve ihtiraslarını da biçime sokar, sınırlarını ve açığa çıkma kriterlerini tayin eder.

May (1972: 25), zihinsel hastaların ortak karakteristik özelliklerinden birinin, güçsüzlük ve buna bağlı olarak hem yetersizliğe sebep olan hem de yetersizlik duygusundan beslenen sürekli bir kaygı hâli olduğunu, ortaya koyar. May'e göre, delilikle, güçsüzlük ve yetersizliğe bağlı olarak oluşan pasiflik arasında yakın bir ilişki vardır. İnsan var olmadıkça, pasifleşmekte, özne olmadıkça nesneleşmektedir. Bu ilişkiyi göstermek için evde karısıyla çok şiddetli bir kavga esnasında öfkeden çıldıran (deliye dönen) bir arkadaşının hissettiklerini, onun ağzından anlattıktan sonra bu durumla, zenci mahallesindeki bir gencin beyaz bir polisle ilgili olarak 'bu adam deli' derken kastettiği deliliğin aynı şey olduğuna işaret eder: adam, yaşadığı kavgadan sonra geçici bir psikoza çok yaklaşmıştır, nitekim o esnada adeta şuurunu kaybettiği, her şeyin bulanıklaştığını ama bu bulanıklaşmanın sadece dış dünyasında olduğunu, iç dünyasında ise "her türlü duygu ve düşünceye karşı hiper bir canlılık ve hiper bir farkındalık hâli" hissettiğini ancak bu içsel canlılığın dış dünyayla hiçbir bağlantısının olmadığını, anlatır. Şöyle devam eder:

Dış dünyayla olan ilişkisindeyse kendisini utanmış ve savunmasız hissetmektedir. İnsanlar, diyelim ona bir şaka yapsa veya etrafında bir trafik kazası gibi önemli bir olay meydana gelse buna tepki verecek durumda değildir ya da vereceği tepki, onun yeniden çılgına dönmesine neden olabilecektir. Sokaklar, bütünüyle yabancıdır; her zamanki gibi yürüyen insanlar vardır ama sanki bomboş gibi gözükmektedir. Her gün gelip geçtiği yerlerde kendisini sanki bir yabancı gibi hissetmektedir. Sarhoş gibi bir restorana girer. Orada çalışan garson kız, adamı hatırlamıştır. Tuvalete gider. O esnada sanki birileri kendisine saldıracakmış ve herhangi bir savunmada bulunamayacakmış gibi hisseder. Sonra yeniden masasına döner. Dış dünyayla hâlâ belli belirsiz bir ilişki içerisinde. Sonra yemek gelir. Yemek yemek ya da tat almak gibi bir kaygısı yoktur sadece bildiği bir takım hareketlerde bulunur. Yaşadığı kavgayı anımsamaya çalıştığında sadece bir kaç şeyin çok canlı olduğunu geri kalan kısımların belli belirsiz olduğunu görür. Derken, orta yaşlı bir Çin'li garson gelir ve "sizi çok kaygılı görüyorum, bir sorun yok ya?" der. Bunun üzerine adam, gülümser ve başıyla bir şey yok işareti yapar. Garson, "bugünlerde herkesin çok sorunu var, dert etmeyin" gibi bir şeyler söyler ve uzaklaşır. İlginç bir şekilde garsonun bu sözleri fazlasıyla rahatlatıcı gelir. İlk kez dış dünyayla bir ilişki kurabildiğini hisseder. Kendi kendisine gü-

lümser ve garsonun bu hareketi ona, insanı şaşırtacak kadar iyi gelmiştir (May,1972:25).

May, daha sonra Harlem'de yaşayan zenci bir gencin beyaz polislerle ilgili şu sözlerine yer verir:

Bu adamların sadist bir tabiatları var...Harlem'de onlara ihtiyacımız yok bizim!...bir anda kimsenin yapamayacağı kadar şiddet uygulamaya başlarlar...eve gidemediğimiz için sokaklarda ne zaman dans etmeye kalksak hemen bir polis gelir ve herkesi yakalar. Ve bir anda delirir. Demek istediğim gerçekten delirir!...zaten bizim mahalleye şiddetli bir öfkeyle gelmiştir ve orada da tam bir deliye dönüşür.

May, bu anlatılardan sonra polislerin, kanunları uygulamak ve düzeni sağlamak adına başvurdukları bu gibi şiddet içeren eylemlerin (ya da deliye dönme hallerinin) iç dünyalarındaki öfke ve hiddetli hâl ile bir ilişkisinin olup olmadığını sorgulamaya başlar. Acaba, insanların polis olmasının arkasında da böylesi bir sebep var olabilir mi? Acaba, polisler, kültürel olarak kabul gören bir psikoza yaslanarak ve bu durumu statüko ile bir işbirliği hâlinde kullanmak suretiyle kendilerine verilen görevlerine uygun bir durum yaratarak aslında, içsel şiddet eğilimlerini, taşıdıkları tabanca ve copla dışarı mı atmış olmaktadır? Toch, *Violent Men'de*, zenci ailelerin çocuklarıyla beyaz polislerin garip bir şekilde birbirlerine çok benzediklerini yazar. "Her ikisinin de korkuları, gurur duyguları, dışlanmış hissetmeleri, kendilerini kanıtlama ihtiyacı içerisinde olmaları ve hepsinden öte saygı görmeye olan ihtiyaçları ortaktır" (Toch,1969:vii).

May (1972: 29) de, bütün bunlardan hareketle, "polislerin, kendi içlerinde, sürekli olarak 'yetersizlik-yeterlilik' mücadelesi içerisinde oldukları ve bu durumu, 'kanunların uygulayıcısı olma ve düzeni sağlama' göreviyle birleştirerek saygıdeğer ve erkeksi bir kimlik edinmeye çalıştıkları", görüşündedir. Bu yer ve kimlik edinme sürecinde hiyerarşi, oldukça uygun bir ortam hazırlar. Polislerin, kendilerine karşı çıkılmasını, ülkenin yasalarına karşı gelinmesiyle özdeş görmeleri ve dolayısıyla insanların, onların güç ve otoritelerine saygı göstermeleri gerektiği düşüncesi, aslında bir yansıtma biçimidir. May'e göre, bunun nedeni "polislerin, çoğu zaman, yasaların ihlâlini, kendi kişiliklerine ve erkekliklerine bir saldırı gibi algılamalarıdır" (1972: 30). O, tüm bunların bir tür yetersizlik ve güçsüzlükten beslendiğini, polis olmak isteyen kişilerin güce, otoriteye ve hiyerarşik olana düşkünlüklerinin esasen güçsüzlük ve yetersizlikle ilişkili olduğunu

ortaya koyar. Dış dünyayla ilişki kuramayan insanlar için polislik, kapıları her türden insana açan bir sosyal ortam oluşturur.

Hiyerarşiyle otorite arasında da hiyerarşi-güç arasındakine benzer bir ilişki vardır. Otorite, Wrong'un (1997: 35) tanımından hareketle, bir başkasının üstünlüğünü sorgulamaksızın kabul etmedir. Sorgulama gereği duyulmamaktadır çünkü yukarı makamdaki kişinin söylediklerinin 'olması gereken' olduğuna dair kuvvetli bir inanç söz konusudur. Otorite ilişkisinin olduğu yerde, 'emretme-itaat ilişkisi vardır. Bendix (1974:485) "hiyerarşinin olduğu yerde, üstle ast arasındaki ilişkinin kaçınılmaz olarak 'kuvvet tehdidi' içereceğini" söyleyerek hiyerarşinin otoriteyi bozarak merkeze gücü koyduğunu belirtir. Polislerin dünyasında yoğun şekilde var olan emretme yetkisi ve itaat etme zorunluluğuna dayalı hiyerarşik ilişki biçimi otoriteyi sorunlu hale getirir. Polislik mesleğinin merkezinde *güç* vardır. Polis, iktidarın gücünün hayatın her alanında hissedilir kılınmasını sağlar. Hayatı, kontrol altında tutarak mevcut düzenin devamını emniyet altına alır. Hiyerarşik yapısı nedeniyle otoriteyle sorunludur. Polisler, otoriteye ulaşamamanın güçsüzlüğünü yaşarlar. Weber'e göre "otorite, meşru güçtür" oysa polislik gücün meşruiyetinin sürekli sorgulandığı bir alanda geçmektedir.

Polislik tecrübesi, pek çok mesleğe hiç benzemeyen benzersiz tecrübeler sunar. Kişi polis olduğunda kendisini, bir anda bir siyasi parti kongresinde veya ünlü bir pop yıldızının karıştığı bir suçun peşinde bulabilir. Polislik toplumun her kesiminden insanla karşı karşıya gelme halidir ancak kendi içindeki hiyerarşik yapı, bu karşılaşmaların ilişkiye dönüşmesine izin vermeyen bir bariyere sahiptir. Mesleğin ilk yıllarındaki polisler henüz yeni kimliklerini tam olarak benimsememiş olduklarından yaşadıkları karşılaşmaları anlamlı ilişkilere dönüştürme peşindedirler. Bu durum, polisliğin en 'naif' halidir ve hiyerarşik düzenlerde işleyiş kurallarını bilme ya da diğer bir ifadeyle, 'iş bilmezlik' en tipik şekliyle naiflik olarak tezahür eder ve sonuçta kendi iç dünyasında ya da kendi teşkilatı içinde oldukça canlı ve her şeyin farkında olan ama dış dünyayla kurduğu ilişkilerinde duyarsız ya da içtenliği olmayan ve yabancı kalan bir insan tipi ortaya çıkarır. Hiyerarşi ve birey zıtlığı pek çok farklı biçimiyle görünür hale gelir. Bir polis müdürü, insanlarla kurulan ilişkinin içten olmadığını, üzüntülü bir alayla "her polis, tiyatrocudur. İşini yaparken bir tür tiyatro sahnesindedir" diye ifade etmişti. Polislik mesleği askeri yapıya benzedikçe, hiyerarşi artar ve hiyerarşi arttıkça da hayatla ve insanlarla kurulan

ilişki 'bizden olan' ya da 'düşman olan' halini alır. Oysa bireysellik, biz-onlar karşıtlığına izin vermeyen bir niteliğe sahiptir. Son tahlilde, bireylerden oluşan topluluklar, ötekileştirme süreçlerine bağlı gruplaşmalardan ve disipline edici baskı aracından çok kendine benzemeyenlerle kurulan ilişki üzerinden zenginleşen ve derinlik kazanan bilinçli bir birlikteliklere işaret eder.

SONUÇ

Eşitlik, hiyerarşinin olmaması değil Boehm'in (1999: 10) belirttiği gibi çok özel bir hiyerarşi türü olarak anti-hiyerarşik olmanın getirdiği bir sonuç; daha 'insani' bir yaşam kurma iradesinin güce, otoriteye ya da güvenliğe feda edilmemesidir. Bu da aslında, insanın özerkliği ve kendini gerçekleştirme imkânlarını yok etmeyen, anti-otoriter ve anti-totaliter başka tür bir hiyerarşidir. Güç ve iktidarın yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya doğru işlediği, karar alma süreçlerinin olabildiğince herkesin katılımına açıldığı bir kendi kendini yönetme türüdür. Boehm'in tezinden hareketle şu rahatlıkla söylenebilir: güçsüzlük hiyerarşi, güç ise anti-hiyerarşi doğurur. Dolayısıyla yozlaştırıcı olan kendi başına güç değil gücün hiyerarşik bir statüko içerisinde yukarıdakiler eliyle kullanılan bir iktidar kaynağına sokulmasıdır.

Kurum olarak polis bu süreçte, gücün hiyerarşiye bürünmesini sağlayan bir işleve sahip olduğunda bizatihi yozlaşmanın ana kaynağını oluşturur. Polisler, bu durumu doğal karşılayan bir kültür içerisinde mesleklerini sürdürdüklerinde düzenin sürmesini -bilerek ya da bilmeyerek, çoğu zaman bilmeyerek ve hatta iyi niyetle ama safiyane bir şekilde- ezen-ezilen ilişkisinin doğallıkla sürdürülmesine mahkûm kılmış olurlar. Polis, algılanılanın aksine askeri değil sivil bir kurumdur ve tam da bu nedenle doğası gereği anti-hiyerarşik olmak zorundadır. Her şeyden önce polis olanlarla polis olmayanlar arasında bir hiyerarşinin olamayacağı düşüncesine dayanmalıdır. Sonrasındaysa yasalar, kurumlar, meslekler ve şahıslar arasında benzer bir inancın varlığına. İdeal bir hukuk devletinin polisi açısından suçluyla suçsuz arasında hiyerarşik bir kademelenme söz konusu değildir. Suç, zamandan zamana ve yerden yere değişkenlik gösterir oysa hiyerarşi kurulduğunda bir gün gelip o eylem suç olmaktan çıksa dahi suçluluk hali bizzat polis eliyle devam ettirilmiş olacaktır. Tıpkı bunun gibi çeşitli rütbelerde görev yapan polis amir ve mamurları arasındaki ilişkinin sorgusuz sualsiz askeri bir emretme-boyun eğme ilişkisi değil gün-

delik hayatın işleyiş mantığı ve pratiği doğrultusunda yapılandırılmış, anti-hiyerarşik bir farklılaşma üzerine bina edilmesi ve devletle sivil alan arasındaki güç diyalektiğinde herhangi bir engel teşkil edici olmaması gerekir. Ancak bu takdirde, polisler bireyselliklerini hiyerarşiye kurban etmemiş ve toplumun iktidarla olan ilişkisinde gücü bir tür yozlaştırma aracına dönüştürmemiş olur, sağlıklı bir hukuk sisteminin işleyişine önemli bir katkıda bulunmuş olurlar. ▽

KAYNAKLAR

- BENDIX, R. (1974), *Work and Authority in Industry: Ideologies of Management in the Course of Industrialization*, California: University of California Press.
- BERKTAY, F. (2012), *Dünyayı Bugünde Sevmek: Hannah Arendt'in Politika Anlayışı*, İstanbul: Metis.
- BOEHM, C. (1999), *Hierarchy in the Forest: The Evolution of Egalitarian Behavior*, Harvard University Press.
- CROMWELL, P.F. & KEFER, G. (1973), *Police-Community Relations*, West Pub.Co.
- DUMONT, L. (1970), *Homo Hierarchicus: An essay On the Caste System*, çev: Mark Sainsbury, Chicago: The University of Chicago Press.
- FROMM, E. (1979), *Hürriyetten Kaçış*, Çev: Ayda Yörükan, İstanbul: Hür Yayınları.
- FUREDI, F. (2010), *Nereye Gitti Bu Entelektüeller: 21.Yüzyılda Philistinizmle Yüzleşmek*, çev: A.Erkan Koca, Ankara: Birleşik Kitabevi Yayınları.
- HOFFER, E. (1980), *Kesin İnançlılar*, çev: Erkil Günür, İstanbul: Tur Yayınları.
- JOST, J.T., BANAJI, M.R. ve NOSEK, B.A. (2004), "A decade of system justification theory: accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of status quo," *Political Psychology*, 25 (6): 881-920.
- KNAUFT, B.B. (1991), "Violence and Human Evolution", *Current Anthropology*, 32: 391-428.
- LEVI-STRAUSS, C. (2012), *Modern Dünyanın Sorunları Karşısında Antropoloji*, çev: Akın Terzi, İstanbul: Metis Yayınları.
- MANNING, P.K. (1997) *Police Work: The Social Organization of Policing*, Illinois: Waveland Publication
- MAY, R. (1972), *Power and Innocence*, Toronto: George J. McLeod Ltd.
- McNAMEE, S.J. ve MILLER, R.K. (2004), *The Meritocracy Myth*, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers.
- PETER, L.J. ve HULL, R. (2011), *The Peter Principle*, HarperCollins.
- Rio, K.M. ve SMEDAL, O.H. (2008), "Totalization and detotalization," *Anthropological Theory*, 8 (3); 233-254.

- SAHLINS, M. (2012), *Batı'nın İnsan Doğası Yanılsaması*, çev: Emine Ayhan ve Zeynep Demirsu, İstanbul: bgst yayınları.
- TOCH, H. (1969), *The Violent Man: an inquiry into the psychology of violence*, Penguin Books.
- TONKIS, F. (2012), "Sivil/Siyasal", Chris Jenks içinde, *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, çev:A.Erkan Koca, Ankara: Birleşik.
- Van MAANEN, J. (2005), 'The Asshole' T. Newburn, (ed) içinde, *Policing: Key Readings*. Devon: Willan Publishing.
- WRONG, H.D. (1997), *Power: Its Forms, Bases and Uses*, New Brunswick:Transaction Publishers.

